

Zaključci JEF 2019:

Sigurnosni trendovi u digitalnoj ekonomiji

- Digitalizacija ekonomije donosi mnogobrojne prilike za razvoj, ali treba da budemo svjesni i rizika, te prilagođavati primjenu digitalnog načina poslovanja na način da se ispočetka vodi računa o sigurnosti.
- Bezbjednost digitalnih resursa danas ne pogađa samo IT svijet, već ima veliki značaj u svim segmentima našeg društva, počev od velikog političkog uticaja pa do svih tržišnih vertikalna (finansija, telekomunikacija, zdravstva, saobraćaja, energetskeg sektora i ostalih).
- Deficit kadrova iz navedene oblasti je generalno prisutan i na globalnom nivou i iz tog razloga treba prilagođavati sistem obrazovanja, koji se dinamički mora prilagoditi novim tehnologijama, posebno iz smjera cyber bezbjednosti, koji je veoma dinamičan.

Inovacije u finansijskom sektoru

- Banke će biti prinuđene da mijenjaju svoje poslovne modele i prilagođavaju ih ili ubrzanim promjenama na tržištu ili da sklapaju savezništvo s velikim tehnološkim kompanijama. Osim ovoga, banke će morati da nastupaju proaktivno prema regulatornim organima i smanjuju svoje operativne troškove kako bi mogle da igraju tržišnu utakmicu.
- Bankarstvo budućnosti će biti obilježeno daljim procesom digitalizacije bankarskih proizvoda i usluga, što znači da banke koje žele da učestvuju u tržišnoj utakmici moraju da ulažu u nove tehnologije, što će svakako značiti i dodatne prihode na koje mogu da računaju, ali i troškove dodatnih ulaganja u ovoj fazi transformacije banke.
- Vještačka inteligencija će zamijeniti brojne procese, doprinijeti ubrzanju komunikacije i kvalitetnijim bankarskim uslugama. Međutim, i pored ubrzanih procesa digitalizacije, kako u bankarstvu, tako i u drugim oblastima, u budućnosti i dalje će ključnu ulogu imati ljudski faktor, a u fokusu će i dalje biti povjerenje, sigurnost i klijent banke.

Razvoj elektroenergetskog sektora

- Tri ključna izazova koja su pred "Elektroprivredom Republike Srpske" su energetska efikasnost, smanjenje emisije štetnih gasova i povećanje proizvodnje električne energije iz obnovljivih izvora.
- Realizacija ciljeva iz Strategije razvoja energetike Republike Srpske je od ogromnog značaja za cjelokupnu ekonomiju Republike Srpske (kreiranje novih radnih mjesta, upošljavanje domaćih kompanija iz građevinskog i energetskeg sektora, konkurentnije i stabilnije energetske tržište

koje značajno utiče na ekonomski ambijent Republike Srpske itd.) i zato treba insistirati na njenom sprovođenju.

- Obezbeđenje finansijskih sredstava za investicije u elektroenergetskom sektoru predstavljaće značajan izazov u narednom periodu i tom segmentu poslovanja treba posvetiti naročitu pažnju. Izdavanje obveznica "Elektroprivrede Republike Srpske" može predstavljati jedan od značajnijih izvora koji bi mogao zadovoljiti veliki dio potreba za finansiranje budućih investicija.

Urbana mobilnost - dio savremenog koncepta pametnih gradova

- Glavni cilj svih projekata u okviru koncepta pametnih gradova treba da bude da se život građana i posetilaca grada učini boljim, lakšim, jednostavnijim i održivijim.
- Javno-privatna partnerstva uz podršku gradske administracije nužna su kako bi se moglo raditi na izgradnji pametnih i održivih rešenja iz ove oblasti, pa tako i oblasti gradskog prevoza, koji čini bitan dio ukupnog koncepta pametnih gradova.
- Digitalni alati i tehnologije su u osnovi svih pametnih inicijativa, bez njih nije moguće razmišljati o razvoju gradskog saobraćaja kao bitne funkcije za kvalitet života savremenih gradova.

Naučno-tehnološki razvoj

- Da bi Republika Srpska mogla adekvatno da odgovori na zahtjeve i trendove četvrte industrijske revolucije, neophodno je ulaganje u IKT infrastrukturu koja će biti u mogućnosti da isprati sve tehnološke trendove razvijenih zemalja.
- Vlada, ali i privatne kompanije moraju da povećaju direktna ulaganja u R&D (istraživanje i razvoj), ali i fakulteti treba znatnije da finansiraju svoj rad iz projektnih sredstava različitih donatora, ali i projekata komercijalne prirode.

Reforme obrazovnog sistema

Neophodno je na svim nivoima, od osnovne škole do visokoškolskih ustanova, a u skladu s preporukama OECD-a i Evropske komisije, uvesti preduzetništvo i preduzetničku edukaciju.

Osnovno obrazovanje

- U najkraćem roku realizovati aktivnosti na uvođenju predmeta informatike, ali s inoviranim nastavnim programom koji će biti maksimalno prilagođen potrebama savremene digitalne ekonomije. U skladu s tim izvršiti i digitalizaciju cjelokupnog obrazovnog procesa i to na način da se izvrši opremanje što većeg broja učionica u osnovnim školama Republike Srpske odgovarajućom informatičkom opremom, kao i obezbeđenjem pristupa širokopojasnom

internetu. Treba težiti da se u što kraćem roku ova aktivnost implementira u svim osnovnim školama Republike Srpske. U realizaciji tog projekta maksimalno koristiti iskustva i pomoć Republike Srbije, koja je već napravila značajne korake u tom procesu.

Srednje obrazovanje - koncept dualnog obrazovanja

- Razvoj novog modela srednjeg stručnog obrazovanja (obrazovanja uz rad) treba da bude prioritet u radu Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske u narednom period kako bi se obrazovni sistem prilagodio potrebama tržišta rada i na taj način ubrzale privredne aktivnosti.
- Prilagoditi zakonsku regulativu i sve podzakonske akte novog Zakona o srednjem stručnom obrazovanju i vaspitanju i na taj način precizirati nosioce i aktere samog procesa s jasnim pravima i obavezama samih aktera, što bi ubrzalo proces uspostave novog modela
- Pokrenuti kampanju u javnosti popularizacije novog sistema obrazovanja i vaspitanja, ciljna grupa cijelo društvo, posebno roditelji, učenici i privrednici.

Visoko obrazovanje

- Univerzitet treba da radi na izgradnji preduzetničkog ekosistema i da aktivno podstiče saradnju s realnim sektorom kroz naučnoistraživački rad, formiranje studentskih spin off kompanija, organizovanja obavezne stručne prakse i izradu atraktivnih studijskih programa usklađenih s potrebama realnog sektora. Cilj ovog pristupa je stvaranje šireg obima saradnje između privrede i akademske zajednice sa svrhom poboljšanja kompetencija studenata koji pohađaju naše visokoškolske ustanove, ali i komercijalizacija inovacija koje će biti plod zajedničke saradnje ova dva ključna aktera za razvoj privrede.
- Treba raditi na povećanju kapaciteta i prepoznatljivosti naših univerziteta i istraživačkih zajednica prije svega na regionalnom, ali i svjetskom nivou, kao i ostvarivanju većeg stepena saradnje sa sličnim institucijama u zemlji i inostranstvu.

Digitalizacija poreskog sistema

- Nove elektronske usluge Poreske uprave RS i UIO omogućile su brže i efikasnije podnošenje prijave te unaprijedile komunikaciju s poreskim obveznicima.
- Digitalizacija u poreskim administracijama je povećala transparentnost i umanjila uticaj ljudskog faktora u smislu grešaka. Takođe, uvođenje digitalizacije donijelo je značajno povećanje prihoda od direktnih, ali i od indirektnih poreza.

- Poslovna zajednica je istakla da je vođenje elektronske komunikacije olakšalo ispunjavanje obaveza. Omogućeno je da se prijave dostavljaju 24 sata dnevno, smanjeni su troškovi i značajna je ušteda vremena.
- Poreske administracije u Republici Srpskoj i BiH su na dobrom putu i treba nastaviti pružati nove elektronske usluge s ciljem da kompletna komunikacija s poreskim obveznicima i građanima pređe na elektronski način. U tom smisu neophodno je da poreske administracije imaju podršku nadležnih ministarstava i vlada.

E-uprava - okosnica razvoja savremenog društva

- Shodno ustavnim i zakonskim nadležnostima u sistemu uprave u Bosni i Hercegovini i Republici Srpskoj, a na osnovu relevantnih dokumenata Evropske unije čijem jedinstvenom prostoru teže i Bosna i Hercegovina i Republika Srpska, neophodno je kreirati katalog servisa i usluga koje se pružaju građanima i poslovnoj zajednici, te identifikovati institucije koje su ključni nosioci realizacije navedenih servisa.
- Shodno identifikovanim nadležnim institucijama i servisima koji se pružaju, neophodno je identifikovati međusobnu zavisnost između institucija kod realizacije svakog pojedinačnog servisa i definisati principe razmjene podataka i realizacije poslovnih procesa kod implementacije svakog pojedinačnog servisa. Međusobnu zavisnost iskazati kroz katalog G2G servisa.
- U osnovi efikasnog i pouzdanog sistema e-uprave se nalazi kvalifikovan i stručan radnik, uključujući i IT specijaliste. Istovremeno, globalno tržište rada traži kvalifikovane stručnjake sa specifičnim znanjima iz informaciono-komunikacionih tehnologija. Organi uprave moraju sa jedne strane stimulisati stručnu radnu snagu iz oblasti informaciono-komunikacionih tehnologija kroz povećanje plata i uslove za stručno usavršavanje, a sa druge strane nabavljati potrebna softverska rješenja na domaćem tržištu (kad god je to moguće), čime se stimuliše razvoj domaćih kompanija iz oblasti IKT tehnologija. Neophodno je da institucije javne uprave nađu optimalan odnos između internog razvoja i nabavke i održavanja gotovih rješenja potrebnih za efikasnu e-upravu.
- Potrebno je uspostaviti ključne baze podataka kako bi uprava pružila pouzdane elektronske servise, među kojima su baze podataka građana, poslovnih subjekata i imovine. Stvoren je zakonski osnov za uspostavu evidencija građana koje se nalaze u korijenu najvećeg broja servisa. Shodno tehnološkom razvoju, otvoriti pouzdane kanale komunikacije prema građanima i poslovnom okruženju i definisati metode autentifikacije i prepoznavanja korisnika, tako da mu se može pružiti optimalan servis od strane stvarno nadležnog organa uprave.

- Prilagoditi zakonodavstvo i praksu u Republici Srpskoj Opštoj regulativi o zaštiti ličnih podataka (GDPR) i Regulativi o elektronskoj identifikaciji i uslugama povjerenja (eIDAS) kako bi se omogućio siguran i pouzdan pristup tržištu EU i podstakla konkurentnost na tržištu BiH.

Mediji i nove tehnologije

Razvoj društvenih mreža i drugih online platformi doveo je do toga da uz minimalna ulaganja svako ko želi može da napravi svoj medij (profil na društvenim mrežama, blog, web stranicu i sl.). Takvo okruženje dovelo je do toga da danas imamo ogroman sajber prostor u kojem se plasiraju informacije, a da pritom nije poznato ko ih uređuje niti ko je njihov vlasnik. Osim problema po društvo u cjelini, zbog mogućnosti plasiranja lažnih informacija, veliku štetu trpe tradicionalni mediji, koji se suočavaju s nelojalnom konkurencijom.

U tom smislu potrebno je promijeniti zakonsku regulativu, jer postojeći zakoni koji tretiraju medijsku djelatnost u BiH napisani su godinama prije nego što je uopšte počela tehnološka revolucija i koja je u velikoj mjeri izmijenila način funkcionisanja medija.